

за необхідне (ч. 2 ст. 121 ЦПК 1963 р.), не відповідає сьгоднішнім реаліям. Прокурора не можна змусити використати свої повноваження. Прокурор, виявивши правопорушення, сам обирає способи його усунення, у тому числі шляхом участі в цивільному судочинстві.

Єдиним винятком із цього правила є припис ст. 281 ЦПК, а також ст. 22 Закону “Про психіатричну допомогу” від 22 лютого 2000 р., у яких передбачено, що справа за заявою про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку або про припинення надання амбулаторної психіатричної допомоги, госпіталізацію в примусовому порядку розглядається в присутності особи, щодо якої вирішується таке питання, її представника за обов’язкової участі прокурора, лікаря-психіатра чи представника психіатричного закладу, який подав заяву. Фактично цим передбачається вступ прокурора в цивільний процес для надання висновку в справі (ст. 35 Закону “Про прокуратуру”), хоча така форма участі прокурора в цивільному процесі не передбачена ч. 2 ст. 45 ЦПК.

Література

1. Дунас Т. Правові основи участі прокурора в цивільному процесі // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 4. – С. 90-94.
2. Задніпровський А. Права прокурора у світлі нової Конституції України // Право України. – 1997. – № 1. – С. 73.
3. Косюта М. Інтереси громадян і держави як предмет прокурорсько-судового представництва // Юрид. вестник. – 2001. – № 1. – С. 147.
4. Руденко Н.В. Представництво інтересів громадянина чи держави в суді як функція органів прокуратури в Україні // Прокурорська і слідча практика. – 2001. – № 3-4. – С. 106.
5. Сапунков В. Представництво прокурора як процесуальний інститут // Вісник прокуратури. – 2002. – № 6. – С. 67-72.
6. Фурса С. Теоретичні аспекти правового та процесуального становища прокурора в цивільному судочинстві // Право України. – 1998. – № 12. – С. 67-68.

УДК 347.232.1

Н.В. Вороніна

ПОРЯДОК НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗНАХІДКУ

У сучасній науці категорія власності використовується у двох значеннях: як економічна та юридична. Як категорія економічна, власність характеризує соціально-економічні відносини між людьми, а також відносини між окремою людиною або їх групою стосовно володіння, користування та розпорядження речами, предметами, явищами. Власність як категорія юридична є правом суб’єктів володіти, користуватися та розпоряджатися тими чи іншими об’єктами власності.

Правове врегулювання відносин власності обумовило утворення інституту права власності, за допомогою якого утверджується панування власника над належними йому речами і його повноваження.

Під способами набуття права власності розуміється сукупність юридичних фактів, що спричиняються виникненням права власності для певної особи. Набуття права власності становить собою встановлення для набувача певних абсолютно-правових відносин, у яких він є активним суб'єктом, суб'єктом права власності [1, с. 3].

Підстави набуття права власності та юридичні факти в цивільному праві не раз були предметом досліджень провідних українських та російських вчених-юристів (С.С. Алексеєва [2], В.С. Толстого [3], В.Б. Ісакова [4], О.А. Красавчикова [5], Є.О. Харитонова [6] та ін.).

За останні роки в Україні було опубліковано декілька монографічних досліджень та навчальних посібників, присвячених загальним проблемам правового регулювання відносин власності, зокрема питанням розвитку та здійснення права приватної власності громадян [7].

Однак окремо така підстава набуття права власності, як знахідка, не розглядалась. Тому метою цієї статті є визначення правових підстав набуття права власності на знахідку.

Право власності належить до таких суб'єктивних прав, які можуть виникнути лише на підставі певного юридичного факту або їх сукупності.

Статті 328-330 ЦК визначають деякі засади набуття права власності.

Так, ч. 2 ст. 328 ЦК встановлює загальну презумпцію правомірності набуття права власності. Тобто припускається, що право власності набуто на законних підставах. Але суд за наявності певних юридичних фактів може визнати незаконним набуття права власності (наприклад, коли право власності набуто в результаті укладення правочину, визнаного недійсним).

Підставами виникнення права власності є різноманітні обставини (юридичні факти), з якими норми права пов'язують встановлення правовідносин власності. Згідно з ч. 1 ст. 328 ЦК це можуть бути будь-які підстави, що не заборонені законом. Зокрема, події (смерть спадкодавця), договори (купівля-продаж), юридичні вчинки (виявлення скарбу), цивільні стани (перебування в шлюбі), а також юридична сукупність (заповіт і смерть спадкодавця) і т.д.

Способи набуття права власності діляться на первісні й похідні. У первісних набувач засновує своє право не на праві попередника або його безпосередньому сприянні набуттю даного права, а на своїх власних діях. Підставою набуття тут є односторонній набувальний акт у тому або іншому з'єднанні з юридичними подіями. У похідних способах набуття права власності виявляється спадкоємство в праві, оскільки право набувача в цих випадках ґрунтується на праві попередника.

Ця класифікація бере свій початок у римському приватному праві. Право власності виникало первісним шляхом (окупація, приріст, створення, давнє володіння) і похідними – обумовленим правом власності попередника (манципація, традиція) [8, с. 35].

Перехід власності допускався тільки між особами, здатними відчувувати й здобувати майно, і здійснювався шляхом договорів і угод, а також шляхом спадкування за заповітом і за законом. Звичайно закон зазначав, у яких випадках

відбувається таке первісне набуття права власності [9, с. 186]. Відповідно, інші способи набуття права власності вважалися похідними.

У римському праві похідні способи називалися також деривативними, а первісні – оригінальними. У деривативних способах набуття права власності новий набувач, щоб довести своє право, повинен довести існування права свого попередника. Оригінальні способи застосовні як до речей, які ніколи ще не перебували ні в чийй власності, так і до речей, які вже мали власника, але втратили його [10, с. 237].

Систему поділу підстав набуття права власності на первісні й похідні прийняло також європейське право. Якщо дійсність права набувача на річ не залежить від дійсності права попереднього її власника, то власність здобувається первісним способом; якщо така залежність існує, то власність здобувається похідним способом [11, с. 226-227].

Підставам набуття права власності присвячена глава 24 ЦК України. У ЦК України 2003 р., порівняно з ЦК 1963 р., значно розширено правові підстави набуття фізичними особами права приватної власності на майно, причому це розширення відбувається за рахунок тих підстав, за якими майно переходило або виключно у власність держави, або у власність кооперативної організації (колгоспу).

До первинних підстав набуття права власності належать, зокрема, такі способи, передбачені ЦК України: 1) виготовлення нової речі (ст. 331 ЦК України); 2) переробка речі (ст. 332 ЦК України); 3) привласнення загальнодоступних дарів природи (ст. 333 ЦК України); 4) безхазяйна річ (ст.ст. 335, 344 ЦК України); 5) знахідка (ст.ст. 337-339 ЦК України); 6) бездоглядна домашня тварина (ст.ст. 340-342 ЦК України); 7) скарб (ст. 343); 8) набувальна давність (ст. 344 ЦК України); 9) приватизація (ст. 345 ЦК України) тощо.

Похідними підставами набуття права власності є: 1) договір; 2) спадкування.

Найчастіше право власності виникає з правочинів – правомірних дій суб'єктів цивільних правовідносин, що мають за мету виникнення, зміну або припинення відносин власності.

Стаття 328 ЦК України містить загальне правило про те, що право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів. У ній закріплена презумпція правомірності набуття права власності, якщо інше прямо не впливає із закону або незаконність набуття права власності не встановлена судом. За ст. 204 ЦК правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним.

Однак право власності може виникати і з будь-яких інших юридичних фактів, що не заборонені законодавством, наприклад з юридичних вчинків, до яких належить і знахідка. На відміну від правочинів, юридичні вчинки – це дії, що спеціально не спрямовані на встановлення юридичних наслідків, але породжують їх внаслідок припису закону.

Порядок набуття права власності на знахідку значно змінився за новим законодавством України. Так, аналіз ЦК УРСР 1963 р. та ЦК України дає змогу стверджувати про практично повну зміну відповідних правил (процедури) набуття

права власності, а також зміну суб'єкта, який може претендувати на набуття права власності на знахідку.

За ЦК 1963 р. у разі, коли особа, яка загубила річ, не з'являлася протягом шести місяців, знайдена річ безоплатно переходила у власність держави. ЦК 2003 р. регулює ці відносини на інших засадах, які визначені у ст.ст. 337-339.

Право власності на загублену річ може виникати у того, хто її знайшов, або у територіальної громади.

Особа, яка знайшла загублену річ, зобов'язана негайно повідомити про це особу, яка її загубила, або власника речі й повернути їм знайдену річ. Якщо особа, що загубила річ, невідома, доля цієї речі та інші наслідки знахідки залежать від місця й обставин знайдення речі (ст. 337 ЦК).

Річ, що знайдена в приміщенні або в транспорті, повинна одразу передаватися особі, що представляє володільця цього приміщення чи транспортного засобу.

Речі, що знайдені в інших місцях, наприклад на вулиці, можуть зберігатися в особи, що їх знайшла, з обов'язковим повідомленням міліції або органу місцевого самоврядування або передаватися на зберігання зазначеним органам. Ці органи можуть також передати річ на зберігання іншим особам. Вибір однієї із зазначених можливостей щодо зберігання речі належить особі, що знайшла річ.

Обов'язок особи, що знайшла чужу річ, негайно повернути її власнику або заявити про знахідку у відповідні органи має імперативний характер.

Річ, що швидко псується, або річ, витрати на зберігання якої є непропорційно великими порівняно з її вартістю, може бути продана особою, яка її знайшла, з одержанням письмових доказів, що підтверджують суму виторгу. Сума грошей, одержана від продажу знайденої речі, підлягає поверненню особі, яка має право вимагати її повернення.

Особа, яка знайшла загублену річ, набуває право власності на неї після спливу шести місяців з моменту заяви про знахідку міліції або органів місцевого самоврядування. Для цього необхідна наявність двох умов: а) не встановлено власника або іншої особи, яка має право вимагати повернення загубленої речі; б) власник або інша особа, яка має право вимагати повернення загубленої речі, не заявили про своє право на річ тому, хто її знайшов, міліції або органам місцевого самоврядування.

Якщо особа, яка знайшла загублену річ, подасть органам місцевого самоврядування письмову заяву про відмову від набуття права власності на неї, ця річ переходить у власність територіальної громади.

Право власності на знайдені транспортні засоби виникає у спеціальному порядку. Знайдені транспортні засоби передаються на зберігання міліції, про що робиться оголошення в друкованих засобах масової інформації.

Якщо протягом шести місяців від дня опублікування цього оголошення власник або інша особа, яка має право вимагати повернення транспортного засобу, не будуть виявлені або вони не заявлять про свої права на транспортний засіб, міліція має право продати його, а суму виторгу внести на спеціальний рахунок у банку. Якщо протягом трьох років колишній власник транспортного засобу

не вимагатиме передання йому суми виторгу, ця сума переходить у власність територіальної громади, на території якої було знайдено транспортний засіб.

На відміну від ЦК УРСР, ст. 339 ЦК України надає право особі, що знайшла чужу річ, а також володільцям цієї речі отримувати як повне відшкодування всіх необхідних проведених витрат, пов'язаних із розшуком особи, що загубила річ, зберіганням, реалізацією знахідки, так і винагороду за її повернення. Розмір такої винагороди може бути до двадцяти відсотків від вартості речі. Конкретний же розмір цієї винагороди і взагалі її отримання буде залежати від бажання особи, що знайшла річ і повертає її власникові.

Крім того, якщо власник публічно (в оголошенні, у засобах масової інформації, по телебаченню, радіо тощо) пообіцяв винагороду будь-якого розміру за його бажанням, то він повинен сплатити її саме в тому розмірі, який пообіцяв, тобто винагорода виплачується на умовах публічної обіцянки винагороди (ст. 1144 ЦК).

Особа, яка знайшла загублену річ, має право вимагати від її власника (володільця) винагороду за знахідку в розмірі до двадцяти відсотків вартості речі.

Різновидом знахідки є затримання бездоглядної домашньої тварини, яка вибула з володіння власника або особи, якій вона була передана у володіння, поза їхньою волею.

Правові наслідки такого затримання бездоглядних домашніх тварин схожі на ті, що настають у разі знахідки. Відмінності полягають у вимозі дотримання ветеринарних правил, більш коротких строках повідомлення відповідних органів про затримання тварин, обсягу витрат на утримання, що підлягають відшкодуванню, тощо (ст.ст. 340, 342 ЦК).

Література

1. Черепяхин Б.В. Первоначальные способы приобретения собственности по действующему праву // Учен. зап. Саратов. гос. ун-та им. Н.Г. Чернышевского. – Саратов, 1924. – Т. II, вып. 4. – С. 3-31.
2. Алексеев С.С. Односторонние сделки в механизме гражданско-правового регулирования // Антология уральской цивилистики. 1925 – 1989: Сб. ст. – М.: Статут, 2001. – С. 54-68.
3. Толстой В.С. Понятие и значение односторонних сделок в советском гражданском праве: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1966. – 26 с.
4. Исаков В.В. Юридические факты в советском праве. – М.: Юрид. лит., 1984. – 144 с.
5. Красавчиков О.А. Юридические факты в советском гражданском праве. – М.: Госюриздат, 1958. – 183 с.
6. Харитонов С.О., Дришлюк А.І. Цивільне право України. Елементарний курс: Навч. посіб. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006. – 352 с.
7. Дзера О.В. Розвиток права власності громадян в Україні: Монографія. – К.: Вентурі, 1996; Право собственности в Украине // Под ред. Я.Н. Шевченко. – К.: Блиц-Информ, 1996; Яворська О. Юридичні підстави виникнення права приватної власності: Навч. посіб. – Л., 1996; Право власності в Україні: Навч. посіб. / Під ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юринком Інтер, 1998; Шевченко Я.М., Венецька М.В., Кучеренко І.М. Проблеми вдосконалення правового регулювання права приватної власності: Монографія. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2002; Домашенко М.В., Рубаник В.Є. Власність і право власності: Нариси з історії, філософії, теорії і практики регулювання відносин власності в Україні. – Х.: Факт, 2002.
8. Тархов В.А. Римское частное право: Учеб. пособие для студ. юрид. вузов. – Саратов, 1994. – С. 35.
9. Римское частное право: Учебник / Под ред. И.Б. Новицкого, И.С. Перетерского. – М., 2000. – С. 186.
10. Хвостов В.М. Система римского права: Учебник. – М., 1996. – С. 237.
11. Основные институты гражданского права зарубежных стран. Сравнительно-правовое исследование / Отв. В.В. Залесский. – М., 2000. – С. 226-227.